

Színházi szemle.

Vitéz Miklós *B. Nagy Gergelye* a Nemzeti Színházban újabban annyira kultivált népies-vidékiesség játékok közé tartozik. E négyfelvonalos darab kitűnő bizonyítéka annak, hogy ez a drámai fajta milyen hamar esik sablonba, önmaga ismétlésébe. *B. Nagy Gergelyben* a legutóbbi évek hasonló tárgyú színműveinek motívumai szinte halmozva kergetik egymást. Van itt remiscencia *A vén gazemberből*, a *Süt a naptól*, Bibó Lajos *Jussából*, sőt még magának a szerzőnek is egyik régebbi darabjából. S az a különös, hogy bár elég sikerült előzményekből merít, népiessége mégis mondacsínált, erőltetett, s a magyar lélektől nem idegen nézőben elfojthatatlan nevetést fakaszt: csakogy e nevetés nem a *vígjáték* érdeméből, hanem a szerző öröklődéséből fakad. Igazán itt volna már az ideje, hogy a Nemzeti Színház letegyen abbéli szándékáról, hogy az újabb magyar dráma fejlődését mindenáron e műfaj felé akarja kormányozni.

Szerep is voltaképen csak kettő van a darabban. Az egyik maga a hős, kit Rózsashegyi Kálmán jóízű humorral, törülmetszett magyar beszéddel és meleg szívvel játszott meg. A másik nagyobb szerep. Kovács Imre, Kiss Ferenc kezében volt. E jeles tehetségű színészünk egy nagy hibájáról csak nem akar beszokni. Minden szavába, mozdulatába olyan verejtékes vehemenciával fekszik bele, minden megnyilatkozásnak annyira nekihuzalkodik, hogy játéka mindig valami kellemtelen nehézség benyomását teszi. A fölényes könnyedség teljesen hiányzik belőle.

Vitéz Miklós darabjánál sokkal büszkébb lehet a Nemzeti Színház az *Elzevirre*, Hevesi Sándor igazgatónak darabjára, mely a Kamaraszínházban került bemutatásra. Hevesi Sándornak nagy színpadi tudása ebből is éppen olyan nyilvánvaló, mint eddigi darabjaiból. Kitűnően érti, hogyan és mikor kell valakit színpadra hozni, mikor kivinni, meddig és milyen tempóban beszéltetni. Minden szó és jelenet a maga elmozdíthatatlan helyén van a darabban. A legnemesebb színpadi irodalom ez, amely amellett, hogy a hatások titkával egészen tisztában

van, mégsem él velük soha vissza. Az *Elzevir* talán nem valami mélységes alkotás, de egy finom és halk lelki történést szívvel teljesen és kedvesen mutat be. Ennél kamarszerűbb darabot magyar szerző tollából a Kamaraszínház még nem mutatott be.

Maga az előadás is mintaszerű. Abonyi egy félszeg fiatal tudós alakját ugyanolyan kedvességgel formálta meg, akárcsak tavaly a Barrie- és Schöpflin-darabok hasonló jellemű szerepeit. Tasnády Ilona finom, mint mindig, s Pethő Attila szokott eleganciával játszik. Aczél Ilonáról sohasem éreztük még ennyire, hogy igazi otthona a vígjáték, még pedig a vígjátéknak legfinomabb fajtája. Pethes Sándor játéka a groteszk felé hajlik, de ízléssel és mértékkel fegyelmezi magát. Gál Gyula nagy mesterségtudása minden szerepében elismeréseméltó, itt ezenfelül még melegség is van benne; egyik jelenetében Vargha Gyula egy szép versét különös szépen olvasta fel. Hogy Rákosi Szidi egy jóságos öregkisasszonyt elsőrangúan játszott meg, azt felesleges is megemlíteni.

*

Talán soha magyar drámaíró nagyobb nehézséggel nem állott szemben, mint legújabb történeti színművében, *A hídban* Herczeg Ferenc. Régi idők eseményeinek drámává feldolgozásában az író formáló, átalakító képzelete aránylag elég nagy szabadságot élvez. De a nemzeti történelem közelmúltjából ragadni ki témát, még hozzá annyira ismert személyekről, mint Széchenyi és Kossuth, amikor az író minden szabadabb megmozdulásának a nézőközönség aprólékosabb, részletekbe hatolóbb ellenőrző tudata állhat útba, — a legmerészebb vállalkozás. És éppen ezért Herczeg géniusának legnagyobb tisztelői is szorongva tekintettek e dráma színrehozatala elé. Jól ismerték az írónak egyik főerejét, amely történeti korok hangulatának éreztetésében ragyogóan szellemes és mélységesen találó, erről az oldalról tehát nem volt mitől félni, — de féltették a szerzőt a tárgy szinte leküzdhetetlennek látszó nehézségeitől.

És mégis — Herczeg nagy írói képességei legyőzték az anyag ellenállását. Még pedig valami paradox genia-

litással győzték le. Ami az anyag megformálásának útjában a legakadályozóbbnak látszott, ami a legnagyobb veszedelemnek tetszett, — Herczeg éppen azt választotta hatásának eszközüül. Ahelyett, hogy kerülte volna a történeti köztudatnak aggasztóan részletekbe ható aprólékoságát, sűrű hivatkozásokkal, gyakran idézetekkel még inkább felelésteni iparkodott őket. Ami a művelt magyar közönség számára történeti kézikönyvekből, értekezésekből közkincesé vált, Herczeg mindazt pazarul a színpadra szórta.

És ezzel az ismereteinkre való bőséges hivatkozással, elérte azt, hogy ott, ahol céljai mégis úgy követelték, bátran eltérhetett a história valódi folyásától. Amikor az író ennyi tengersok adatot elevenít meg, akkor már eszünkbe sem jut ráeszmélni, hogy a történeti eseményeknek néhol évekre széthúzódo szárait merte egyegy órába összesodorni, akkor már nem akadunk fel azon, hogy a história okos, jóakarató József nádorából valóságos történetbölcsezt formált, akkor már igazán elenyésző apróságoknak érződik, hogy Wesselényit látó szemmel hozza színre, amikor pedig már vak volt. Ha Herczeg nem szórja olyan bőséges kézzel a történelem ismert adatait, akkor aránylag kis eltérések is megbosszulhatták volna magukat.

Herczeg tehát győzelmesen vívott meg a látszatra ellenszegülő és berzenkedő anyaggal. Ezzel azonban még csak lehetségessé, éppen hogy színpadképessé tette volna témáját. Hogy azonban érdekessé is váljék, hogy ne pusztá történeti arképesarok maradjon, hanem élő, máig nyúló, máig ható vonatkozású, szóval a legnemesebb értelemben időszerű is legyen, ahhoz az kellett, hogy nemzeti történelmünk újabb korszakával, problémáival, sőt sorsunk legújabb tragikus fordulataival is legyen valami rokonsága. És éppen ebben az örök magyarságú vonatkozásában, ebben a nemzetit oly mélyen megfogó aktualitásában van a darab markoló hatásának titka.

Mert mi az, amit darabjában Herczeg mondani akar? Mit jelent a Híd maga? Nyilván elsősorban magát a Lánchidat. De a darabban a híd jelentőségét másképp is magyarázzák: ez a híd nemcsak a Dunát íveli át, hanem a Styx folyót is, áthozván az álomszerű nemlétezésből a magyart

az élet partjára. Sőt egy harmadik, s talán még mélyebb jelentése is van: ez a híd mintha azt az utat is jelentené, amelyen az elmaradt Magyarországba az új idők eszméi beömlenek. Ezek az eszmék szükségesek, ezek hoznak elevenebb pirosságot a magyar arcokra, frissebb ritmust a szívekbe és szaporább tempót az idegekbe, de végzettszerűen életre keltik a nemzeti egységet felbomlasztó, a nemzeti élet lendületét a tragédia katasztrófájába fordító erőket is. Mintha itt Herczeg arra az antagonizmusra célozt volna európaiság és faji érdek között, amit Kemény Zsigmond Széchenyiről írott tanulmányában említ. S éppen ez ellentét az, ami a történelem és Herczeg Széchenyijét az örületbe kergeti. Vádolja önmagát, hogy a hidat felállította és ezen a hídon át betóduló új eszmékkel a tragikus pusztulást is beengedte az országba. A darab Széchenyije ezért követeli az örültség rendszerességével, a monománia logikájával, hogy csak azt hidat kell megsemmisíteni, s azután még jóra fordulhat minden.

Herczeg Széchenyi tragédiáján át a mult század ébredő nemzedékének tragédiáját, s e nemzedéknek tragédiáján át egész újabb történelmünk tragédiáját olyan erővel zendítette meg, aminőnél nagyobb erővel már nem lehetett volna. A bíráló szem fennakadhat egy-két apróbb hibán, de ezek a darab nagy lendülete, a lélekábrázolás biztossága, a dialógus szellemessége, a történeti élet eleven-sége, s a tragédiából kiáradó mély-séges katharsis minden intelligens magyar lélek visszahangját felveri.

Széchenyit Petheő Attila játszotta. Ebben a nehéz szerepben huszáros eleganciát és a lélek mélyébe forduló tekintetet, könnyedséget és az önmarcangolás nehézkességét kellett egyesítenie. Petheő ez ellentétes sajátások mindegyikét megjátszotta, anélkül, hogy alakítása széthullott volna. Fokozatos megőrlése szívetmarkoló volt. Az a szinte szemünk előtt megőregedő arc, a vonásokra kiülő öntépő gyötrellem, s különösen kezeinek ideges mozgása, szenvedő görcsös-beesett lehanyatlása megdöbbentő hatású volt. Nem tudjuk, vajjon olvas-ta-e Petheő Kemény értekezését, ki Széchenyi megőrlésének szemtanúja volt, s elmondja, hogy milyen megdöbbentő volt Széchenyi

kezének elváltozása. Ha Petheő ezt a történeti dokumentumot akarta színpadra eleveníteni, akkor dicséret intelligenciájának, ha ösztön-szerűleg cselekedett, akkor elismerés öntudatlan művészi ihletéért.

Kis Ferenc Kossuth Lajosa az elődik felvonásban inkább érzelmes volt, mint rhetori lendületű, a negyedikben pedig ravasz és gyanakvó szem-hunyorgatásával teljesen idegen vonást vitt Kossuth alakjába. Mire való a színésznek kerülnie a köztudat Kossuthját, amikor a szerződés éppen a köztudat húrjain akar játszani?

Tasnády Ilona Széchenyinéje diszkrétén érzelmes jelenség volt. Az utolsó felvonásban férje megőrülésétől való rettegetése, s a szörnyű valóságot hinni nem akaró magaalátása a legmélyebb tragikus háborgás örvényébe ragadott.

Bakó László illúziókeltő Wesselényi volt, Palágyi nemes és kedves nádor. Az epizód szerepek közül Sugár Károly a kémkedő katonatiszt egyetlen jelenetében különösen kifejező szemjátékával hatott, Náday Béla pedig a rossz nyelvű Viki gróf szerepét fölényes könnyedséggel játszotta.

A negyedik felvonás díszlete, Széchenyi szobája a háttérben a Lánc híddal s a föléje boruló vérvörös felhőkkel szimbólikusan szép volt.

E darabnak mélyes hatása talán visszakormányozza a Nemzeti Színházat egyik elsőrangú céljához, a pár évvel ezelőtt Hevesi Sándor és Voinovich Géza történeti darabjával kezdődő, de azután, sajnos, évekig elnémult nemzeti nagy dráma kultiválása felé.

A többi színházak közül irodalmi értékű darabot egyedül a Belvárosi Színház mutatott be, színrehozva Romain Rollandtól a *Szerelem és halál játéka*t. E bemutatónak külön érdekessége, hogy a világ valamennyi színháza közül e darab itt került színre legelőször. A nagy regényírónak legnemesebb irodalmi megnyilatkozásai közé tartozik e szomorújáték. Megdöbbentően mutatja be a nagy francia forradalom jóhiszeműen elindított, de torzzá és gonosszá aljasodó eszméit. S e világ-históriai miliőben számtalan megragadón igaz vonatkozás van elrejtve általában a forradalomra. Az író mondanivalójának színpadra te-

remtése talán egy kissé epikusnak hat, az sem valószínűtlen, hogy ha nagyon a mélyére néznék a darabnak, nem egy, hanem két, egymással teljes szervességgel összeforrt nem tudó motívumot találnának benne; de az egész annyira nemes, annyira felemelő hatású, annyira finoman irodalmi, hogy csak örülhetünk neki, hogy e darab először magyar színen jelent meg.

A fő női szerepet Simonyi Mária játssza. Beszédének modorossága kifogás alá eshetik ugyan, egyébként nagy képességei alakításának minden mozzanatában jelentkeznek. Csak első jelenete legyen kiemelve, ahol igen nehéz színészi feladatot kellett megoldania: más mutatnia nekünk és más szereplő társainak. Ez a kétösszeg egy dráma későbbi folyamán, amikor a közönség az előzményekkel már tisztában van, aránylag könnyű lehet, a darab megindulásaikor azonban a legnehezebb. A színésznőnek itt érezetnie kellett, hogy valami mélyes gond fekszi meg lelkét (aggódás üldözött szerelmeséért), de ezt csak akkora fokban játszhatja meg, hogy környezete ezt a lelki depressziót valahogy többre ne magyarázza, mint a forradalmi idők élményeiből fakasztott komorságra. Simonyi Mária e nehéz feladatot teljesen megoldotta. A kiábrándult tudós szerepében Gellért, a maga vibrálóan impresszionista eszközeivel igen hatásos volt. Táraynak, a politikai üldözött szerepében, fellépése, berohanásának vad vehemenciája, halálra vált páthosza kitűnő volt. Kár, hogy régi félszemsége később ismét többször előtört.

A Magyar Színház újdonsága, Földi Mihálynak *Engem szeress...* című énekes vígjátéka nemcsak az író irodalmi elvarátainak hozott csalódást, hanem azoknak is, akik a szerző körével és irányával nem rokonszenveznek. Még ezek is replektálták Földi Mihály nagy kultúráját és irodalmi ambícióit. E darabja azonban annyira alacsony eszközzel dolgozik, hogy csak a leg-szerűsebb igényű közönséget érdekelheti. Ami verszegény kis bonyodalom van benne, az az első felvonás végén a legnagyobb könnyűséggel megoldódhatnék. Am a darabnak nyúlania kell tovább, mert hiszen az egészen nincsen más ambíciója.

mint hogy nótázásra adjon mentül több alkalmat, Van is e vígjátékban mindenféle muzsika: sramli, katonabanda, jazz, cigányzene, balalajka.

A darabra nem is volna érdemes két szót sem vesztegetni, ha a hozzákapcsolódó nyilatkozatok irodalmi viszonyainkra nem volnának jellemzőek. A bemutató előtt a szerző az egyik kétes hírvű színházi újságban mentegetni próbálta magát, hogy öneki most egyelőre nincsenek irodalmi ambíciói, ő most egy kicsit csak szórakoztatni akar. (Mintha egy úriasszony elhatározná, hogy csak két hét mulva lesz újra hű feleség.) Utóbb azonban az történt, hogy miután a Tátra-mozgó látogató és a Garay-tér elárúsító közönsége e vígjátékot mindennapos sikerhez segítette, egy másik színházi lap már esztétikailag is igazolni próbálja a darabot. A névtelen cikkíró egy német esztétikus, Bernhard *Diebold* elméletét mozgósítja, hogy az *Engem szeress...* kiválóságát bizonyítsa, s hogy egy új drámai virágzás első hajtásának tekinthesse. Úgy képzeljük, hogy Földi Mihály restelli a dolgot a legjobban: darabját is, meg a ráépülő új dramaturgiai elméletet is.

Az *Engem szeress...* sikere igen kétségbeejtő következtetésekre vezethetne a fővárosi közönség ízlésével szemben, ha vígasztaló tünetként ott nem állana Fazekas Imre *Madonnájának* tökéletes bukása. E darabban a szerző a legolcsóbb moziromantika eszközeivel él: káprázatos és exotikus milió, parasztleányból felcseperedett markéza, világháborút szövegető diplomaták, hercegnőkkel szerelmeskedő lakáj, ékszerlopás, revolverlövés... huh! milyen érdekes lenne ez mozivászon! S a szöveg maga is stílusosan simul ehhez a ríkító koncepcióhoz, meglepő rokonságot mutatván a film-drámák vetített szövegeinek primitív bájával.

A Vígyszínház túlbecsülte a darabot: a legpazarabb kiállítás sem sajnálta tőle, s még a pár szavas szerepekre is legjobb színészeit állította csatasorba. Az elhibázott haditervet azonban a legkiválóbb kombattáns elemek sem tudták diadalra vinni. Sőt az sem segített, hogy a főpróbán még tragikus végű színművet az érzékenyebb szívű közön-

ség kedvéért az előadásokon szentimentálisra enyhítették. Fülösleges volt, hiszen a publikum ennek a pakfong-ízű tragikumnak úgysem ugrott be: az oroszlánról rögtön megsejtette, hogy — Gyalunak hívják.

Galamb Sándor.

Zenei szemle.

Az idei szezon képe már kialakult. Nagy kínálat és kevés kereslet. Értékes zenei események és egy csomó silányosság összekeverve. Mintha a két-három év előtti hangversenyáradat ismétlődne meg, amikor vagy hatszáz hangverseny zúdult a közönség nyakába.

Eddigi szokásunkhoz híven, minden zenei eseményt figyelni fogunk, de csak azokról számolunk be, amelyek a magyar zenekultúra szempontjából jelentősek.

*

Vezető zenei intézetünk, az Operaház, új igazgatás alatt október elején kezdte meg előadásait. Mintán a kultuszkormány áldozatkészségéből minden eszközt megkapott arra, hogy hivatását betöltse, szorgalmas munkával igyekszik előre kultúrális útján. Egy nagy eredményt már elért: változatos játékkrendjével állandó közönséget vonz. Másfél hónap alatt újdonságot nem hozott, de több tagját új szerepekben mutatta be. Sok szerencséjével ez a vállalkozás nem járt (Alpár Gitta, Relle Gabriella, Gábor József állandóan előtérben), de mint intenciót helyeseljük. Az új rendezők, Szemere Árpád, Gábor József munkája és Berg Ottó karmesteri próbálkozása sikerült. Annál kevésbé Boland Vilmos angol tenorista három vendégfellépése, amire semmi szükség nem volt. Csak rendkívüli művész vendég szerepeltetése indokolt. Csak ha a mieinket magasan túlszárnyalja. Ha már a szükséges magyar pénzt idegen viszi el, olyat nyujtson, amit itthon nem kaphatunk meg.

Tetézte az angol énekes okozta balsikert, hogy akkor léptették fel, amikor a Magyar Tudományos Akadémia alapításának századik évét ünneplve, díszelőadást hirdetett az Operaház. A centenáriumba megjelent jelentős nevű külföldiek ugyan csak csodálkozhattak, hogy a *legnagyobb magyar* legnagyobb tetté-